

הסכם אוסלו בראייה אסטרטגית-רבתי: תשובה לביקורת

יחזקאל דרור

...אחר שהסכים שכלו של אדם בהחלט גמור לעשות איזה מעשה ונדמה לו שהוא מעשה נכון שאין לשנותו, עליו להפוך את הדבר בשכלו ולחשוב שמה ההיפך הוא נכון, כי המחליט באופן חד-צדדי יש לחשוש לקלקול בהכרעתו.

תולדות יעקב יוסף על התורה,
בעיבוד של יוסף שכתר¹

אלא שמצווים אנו על הכרעה ערכית "טרגית", בין שנתמוך בתהליך אוסלו בין שנתנגד לו, שכן אין מפלט מבחירה בין ערכים חשובים מאוד שלא את כולם ניתן לממש.³ יש להביא בחשבון שגם "להט", בניגוד ל"דוגמטיות" או ל"רגשנות", דורש שיקול ושקילה, תוך העמדה של להט בכיוון אחד מול להט בכיוון אחר.⁴

מתייחס אני בכבוד, גם אם חולק אני על סולם ערכיו, של מי שדבק בערך של שלמות ארץ-ישראל עד כדי "ייהרג ובל יעבור", ועל מסקנתו לדחות את תהליך אוסלו מבלי להתחשב בתוצאות ערכיות אחרות. אכן, ישנם ערכים ציוניים המקובלים עלי כבעלי תוקף עליון, עד כדי נכונות לסכן את קיומה של מדינת ישראל על מנת לקיימם, שכן בלי ערכים אלה אין משמעות לקיום. למשל, היפותטית, אם נעמוד בפני בררה לותר על חוק השבות ולהפסיק עלייה או לצאת למלחמה קשה מאוד שניצחון בה אינו מובטח מראש, מעדיף אני ערכית את המלחמה.

אולם ביחס ליהודה ושומרון, עמדתי הערכית שונה: רואה אני חשיבות ציונית רבה מאוד בהתיישבות יהודית ביהודה ושומרון, אך נותן אני עדיפות חלקית לערכים אחרים של היהדות והציונות, כולל אופייה היהודי-ציוני של מדינת ישראל ומניעת שפיכות דמים. יחד עם זאת, תומך

מעריך אני את ההזדמנות להשיב למאמרו של אהרן לברן (נתיב, 3/95) וכן למכתבי הקוראים המתפרסמים בגיליון זה.

הסכם אוסלו, על תהליך השלום הכרוך בו, הנו בעל משמעות קיומית לעתידה של ישראל, לכן בחרתי להתרכז בקשייו האמיתיים כפי שהועלו בחלקם בביקורת, מבלי להיגרר אחר סגנונו של לברן. אעשה זאת בדרך של פיתוח נוסף והבהרה של מאמרי "הסכם אוסלו בראייה אסטרטגית-רבתי" (נתיב, 2/95), תוך מענה לביקורת והתרכזות בסוגיית ההסכם עם הפלשתינאים, ומבלי להיכנס לבעיות המשא-ומתן עם סוריה, המחייבות דיון מקיף בנפרד.²

א. עמדה ערכית

מ בין אני לרוחו של המבקר החושש לפגיעה חמורה בלהט הציוני בגין העמדה המוצגת במאמרי. אכן, יש בהקמתה של מדינה פלשתינאית בארץ-ישראל המערבית משום מכה לחזון של "ארץ-ישראל השלמה", וההכרח לעקור יישובים יהודיים, גם ממקומות בעלי משמעות יהודית-ציונית מרכזית, עלול לפגום בלהט הציוני.

¹ יוסף שכתר, רוח ונפש (ירושלים: הוצאת שוקן, 1992) עמ' 201.

³ השווה Guido Calabresi and Philip Bobbit, *Tragic Choice* (New York: Norton, 1979).

⁴ ראה: Robert C. Solomon, *The Passions: Emotions and the Meaning of Life* (Indianapolis, IN: Hackett, 1993).

² אעסוק בכך בהרחבה בספרי שבעיבוד: מדינת-אות לישראל.

אני במאמץ לקיים את הערך של יישוב ארץ-ישראל, ככל שניתן לעשות כן תוך איזון עם הערכים האחרים. המסקנה המדינית מעמדתי הערכית היא שמן הראוי לוותר על זכות ההתיישבות במרבית יהודה ושומרון שיהפכו למדינה פלשתינאית, תוך קיומה בשליש מהשטח, בערך, שיצורף למדינת ישראל, כאשר מפת ההפרדה תצמצם ככל הניתן את מספר היישובים שדרוש לעקם.⁵ המלצתי זו מבוססת מבחינה ערכית על מתן עדיפות לאופייה היהודי של מדינת ישראל וקידום השלום וכן לערך-העל של ביטחונה של מדינת ישראל בראייה ארוכת-טווח. יחד עם זאת, ממלץ אני ללוות את המדיניות המוצעת במאמץ נמרץ ל"רעה-ציוניזציה" של מדינת ישראל, עם דרכי מימוש התואמות נסיבות חדשות, בין השאר כדי לפצות על הפגיעה בלהט הציוני הכרוכה בהסדר הקבע המוצע.⁶

הביקורות מעלות עוד שלוש סוגיות ערכיות ביסודן, ביחס לנכונות לנהל משא-ומתן עם "ארגון מרצחים וטרור" ובתחום ערכי הדמוקרטיה.

גישי הערכית היא לתת עדיפות, בכפוף לערכי-אנוש המחייבים כל אדם באשר הוא אדם, למה שאני מכנה "הגיון-הציונות" (לפי מטבע הלשון "הגיון-המדינה" *raison d'etat*), דהיינו, ערכי מימוש הציונות ובניין מדינת ישראל וצורכיהם. לכן, אם הדבר יתרום למימוש הציונות ולבניינה של מדינת ישראל, אין להירתע ממשא-ומתן עם אש"ף: זוהי החלטה תועלתנית שיש לשקול אותה אך ורק לפי אומדן עלות-תועלת מבחינת הגיון-הציונות.

שתי הביקורות הערכיות האחרות עוסקות בכללי הדמוקרטיה. הטענה הראשונה היא שאין לממשלת רבין "מנדט" למשא-ומתן, שאין דעת הציבור תומכת במשא-ומתן, ושהמשא-ומתן נוגד "הבטחות" שניתנו קודם לבחירות.

אינני יודע מהיכן הידיעה במה הציבור תומך או לא תומך. אבל אפילו אם יוכח בעליל שמרבית דעת-הקהל אינה תומכת במשא-ומתן, ושהמשא-ומתן נוגד הצהרות ומצעים שקדמו לבחירות, אין לזה משמעות מחייבת מבחינה דמוקרטית. כפי שאני תופס את הדמוקרטיה הפוליטית ומסביר אותה ללומדים את הלכותיה, מנהיגות נבחרת לא רק רשאית, אלא חייבת לפעול לפי מיטב מצפונה, כולל שינוי עמדה ונקיטת מדיניות הנוגדת את אשר אמרה קודם להיבחרה, כל זמן שאין הרשות המחוקקת מביעה בה אי-אמון. בוודאי שאין ממשלה צריכה לרוץ אחרי דעת-הקהל, אלא חובתה לפעול לפי מיטב מצפונה והבנתה תוך הסבר עמדתה לציבור, ולתת את הזדקן על כך ביום הבחירות.

רצינית יותר היא נקודת הביקורת השנייה, בדבר תהליך ההכרעה בנושא שנוי במחלוקת חריפה בעם. מבחינת כללי הדמוקרטיה במובנם הדווקני, רוב רשאי להכריע גם על חודו של קול. כשמדובר בהחלטה של "כן או לא" גם אין מקום להתחשב במיעוט גדול, כמומחש על-ידי הכרעות שנפלו באירופה בדבר הצטרפות לאיחוד האירופי. עם זאת, מסכים אני שמבחינת ערכי הדמוקרטיה והערך של שלמות העם דרוש מאמץ להגיע להסכמה רחבה על הכרעה קובעת-עתידי מסוג הסדר הקבע עם הפלשתינאים, בתנאי שבסופו של דבר נוקטים מדיניות תכליתית. לכן, הצעתי להסדר הקבע כוללת יסודות המכוונים להשגת הסכמה רחבה ככל

שניתן, מבלי לוותר על הכרעה ברורה בדבר הדרך שבה יש ללכת.

עם זאת, תומך אני בתהליך החלטה מיוחד בכנסת, כולל בחירות מיוחדות, שיש בו כדי להבטיח שרוב של המצביעים היהודיים יכריע את הכף בסוגיה מכרעת מבחינת ערכי הציונות. זו סיבה נוספת להמלצתי להתקדם להסדר הקבע, כך שיהיה אפשר להעמידו להכרעה דמוקרטית בתהליך מתאים בהקדם האפשרי. תקוותי היא שרוב הציבור יתמוך בהסדר קבע כמוצע, אחרי דיון ציבורי נוקב. אם לא, עקרונן יסוד של הדמוקרטיה הוא שהציבור יישא בתוצאות החלטותיו ושהמיעוט צריך לקבל את החלטות הרוב. מקבל אני על עצמי כלל זה גם אם הדבר יביא להחלטה הנראית לי גרועה מאוד, ודורש אני שגם בעלי דעה נוגדת יפעלו לפי כלל זה, הן בגלל ערכי הדמוקרטיה והן בגלל הערך של שלמות העם.

ב. הדינמיקה של המזרח התיכון

יְקוֹרֵת בְּסִיסִית נוֹסֶפֶת נֶגֶד מֵאֲמָרֵי קוֹבֵעַת שֶׁאֵין כָּל סִיכּוֹ לְצַמֵּם אֶת עוֹנוֹת הָעֲרָבִים נֶגֶד יִשְׂרָאֵל, עַל כּוֹוֹנָתָה לְעֲרֵעֵר אֶת קִיּוּמָהּ בְּדֶרֶךְ שֶׁל "תְּכִנִּית הַשְּׁלֵבִים". לְדַעַת הַחוֹשְׁבִים כֵּן, שׁוּם מַעֲשֵׂה שֶׁלֹּא יִבְיֵא אֶת עַמֵּי עֲרָב וּמְנַהִיגֵיהֶם לְהַשְׁלֵמָה עִם קִיּוּמָהּ שֶׁל מְדִינַת יִשְׂרָאֵל, וּלְכֵן אֵין כָּל טַעַם בּוֹוִיתוֹרִים וּבְהַסְכָּמִים. לְהִפְךָ, לְפִי דַעַת זֶה, וִיתוֹרִים אֵךְ יִגְבִּירוּ אֶת הַסְכָּמָה, שֶׁכֵּן הֵם "יַעֲוֹרוּ אֶת הַתְּאֵבוֹן", יִבְיֵאוּ לְדִימוֹי שֶׁל יִשְׂרָאֵל "חִלְשָׁה" וַיִּפְגְּעוּ בְּמִרְכֵּיב הַטְּרִיטוֹרִיאֲלִי שֶׁל חֲבִילַת הַבִּיטָחוֹן שֶׁל יִשְׂרָאֵל.

דוּחָה אֵנִי בֵּאוֹפֵן מוֹחֵלֵת תְּפִיסָה דְּטֵרִמינִיסְטִית שֶׁל הָעֵתִיד, גַּם בְּמִזְרַח הַתִּיכּוֹן. לְהִפְךָ, הַבְּנָה נְכוֹנָה שֶׁל תְּהִלִּכִים הִיסְטוֹרִיִּים מֵרֵאשִׁית בַּעֲלִיל שְׁתִּמִּיד קִיּוּמִים "עֵתִידִים חֲלוֹפִים" שֶׁנִּיתֵן לְבַחֹר בִּינֵיהֶם חֲלֻקִּית בַּעֲזַרַת מְדִינָאוֹת מַעֲלוֹה.⁷

בוֹדָאֵי שֶׁאֵין שַׁחַר לְתְּפִיסָה סְטֵרִיאוֹטִיפִית שֶׁל הָעֲרָבִים, כֵּאלִוּ הֵם תְּמִיד "בְּעֲלֵי גִישָׁה אִידִיאוֹלוֹגִית וְאִמוֹצִיוֹנִלִית", כֵּאלִוּ אֵנוּ כֵּאלִוּ בְּעֲלֵי גִישָׁה "רְצִיוֹנִלִית, אֲנִלִּיטִית וּפְרַגְמַטִּית", כְּדַבְּרֵיוֹ שֶׁל לְבוֹן. הַרְוָאָה אֶת הַדְּבָרִים כֵּן לֹקָה בִּ"רֵאשִׁית סְגוּרָה"⁸ בְּצוּרָה הַמוֹנֵעַת הַבְּנָה שֶׁל תְּהִלִּכִים דִּינָמִיִּים וְהַמוֹבִילָה לִ"קוֹנְצֵפְטִים" שְׁסוֹפֵם כִּישְׁלוֹן חֲרוֹץ, כְּפִי שֶׁלְמַדְנוּ עַל בְּשֵׁרָנוּ בְּמִלְחַמַת יוֹם-הַכִּיפּוּרִים.

עִם זֹאת, יֵשׁ לְהַכִּיר בְּכֵן שֶׁבְּמִזְרַח הַתִּיכּוֹן פּוֹעֲלִים תְּהִלִּכִים קְשִׁיחִים שִׁוּסִיפּוֹ וַיִּגְרְמוּ לְאִי-צִיבּוֹת רַבָּה, כּוֹלֵל תְּהַפּוּכוֹת וְגַם אֲלִימוֹת, עִם מְגֻמוֹת לְקִנְאוֹת דְּתִית. לְכֵן אֵינִי רוֹאָה כֵּרִיאֲלִי אֶת הַחֲזוֹן שֶׁל "מִזְרַח תִּיכּוֹן חֲדָשִׁי". גַּם אֵין לְסַמּוֹךְ יֵתֵר עַל הַמִּידָה עַל הַסְכָּמֵי שְׁלוֹם, יֵהִיו כּוֹלֵלִים כֹּלֵל שִׁיחֵי.

אוֹלָם רַב הַמְרַחֵק בֵּין הַמְּסַקְנָה שֶׁתְּהִלִּכֵי יִסוּד בְּמִזְרַח הַתִּיכּוֹן עֲלוּלִים לְהִבְיֵא לְמִלְחָמוֹת נֶגֶד יִשְׂרָאֵל, עַל אֵף הַסְכָּמֵי שְׁלוֹם, לְבִין הַקְּבִיעָה שֶׁאֵין אֲפִשְׁרוֹת לְיִשְׂרָאֵל לְצַמֵּם אֶת הָעוֹנוֹת נֶגֶדָה. הָעֲרָכֵי אֶת תְּהִלִּכֵי הִיסוּד בְּמִזְרַח הַתִּיכּוֹן מְבִיאָה לְמְסַקְנָה אַחֶרֶת לְגַמְרֵי: אֵם תִּשְׁכִּיל יִשְׂרָאֵל לְצַמֵּם אֶת נְקוּדוֹת הַמְּחֻלְקוֹת עִם מְדִינּוֹת עֲרָב וְלְהַקְטִין "גִּירוֹוִיִּים" לְאִיסְלָאָם, רַבָּה הַהִסְתַּבְּרוֹת לְרִיכּוּךְ הָעוֹנוֹת וְלְצַמֵּם הַנְּטִיָּה לְצַאֵת לְמִלְחָמוֹת נֶגֶד יִשְׂרָאֵל.⁹

אוֹסִיף וְאֲצִיין סְכָנָה חֲמוּרָה הַנְּלוּוִית לְתְּפִיסָה קְשִׁיחָה

⁵ ראה, למשל, יוסף אלפר, **יישונים ובלות** (תל-אביב: מרכז יפה למחקר רים אסטרטגיים, 1994).

⁶ כנדון בהרחבה בספרו **שברך: חידוש הציונות**.

⁷ חשוב לנושא הוא: Geofrey Hawthorn, **Plausible Worlds Possibility and Understanding in History and the Social Sciences** (Cambridge: Cambridge University Press, 1991).

⁸ לפי המינוח של: Milton Rokeach, **Open and Closed Mind**, (New York: Basic Books, 1960).

⁹ כנדון במפורט בספרו **הזכיר לראש-הממשלה: א. מצב האומה** (ירושלים: הוצאת אקדמון, 1992).

אני ישראל תכריו חד-משמעית שלא תסכים לשום חזרה של פליטים ועקורים לשטחי מדינת ישראל וגם לא תדון בתשלום פיצויים כל שהם ללא התחשבות על הפיצויים המגיעים ליהודים שעזבו את ארצות ערב. (בדומה, מציע אני שגם בישראל גופא לא יוחזרו קרקעות שהופקעו לצרכי התיישבות, כדי להעמיד "קו אדום" ברור ואמין בעניין זה). אין לדרוש מהפלשתינאים להסכים במפורש לקביעה ישראלית זו, בתנאי שישראל מבהירה את עמדתה חד-משמעית ולא נכנסת לשום משא-ומתן מהותי החורג מעבר לו.

ד. בין ערכים להערכת תהליכים

נתי בנפרד בשני הבסיסים של כל מדינאות והם: עמדות ערכיות והערכת האפשרות הריאלית להשפיע על העתיד. אך זו הפרדה קשה מבחינה פסיכולוגית, שכן בני-אדם נוטים לראות עובדות בצורה ההולמת את ערכיהם. זה הדין במיוחד כאשר דבקים בלהט רב בערכים חד-ממדיים, שכן דבקות כזאת נוטה לגרום למה שנקרא "אירציונליות מחמת מניע".¹³ כך, למשל, דבקות קיצונית בערך של רדיפת שלום נוטה להביא לראייה "עובדתית" לפיה הסכמי שלום הם בהכרח הסכמים יציבים וניתן לסמוך עליהם; ואילו דבקות לשהטת בערך של ארץ-ישראל השלמה נוטה לגרום לראייה של עוינות ערבית בלתי-ניתנת לשינוי, כך שאין טעם בווייתורים. מבלי שאתיימר שאני משוחרר לחלוטין ממגמה זו של המוח האנושי, התרשמתי היא שחלק מהביקורת נגד מאמרי לוקה בצורה בולטת באי-רציונליות מחמת מניע. כולנו מצווים על מאמץ מרבי להתגבר על כך.

ה. לחשוב בחלופות

שיבה אסטרטגית-רבית נכונה מצווה להמציא ולפתח חלופות טובות ככל הניתן ולבחור ביניהן את הטובה יותר או הגרועה פחות, יחסית, תוך איזון היתרונות והחסרונות מבחינה ערכית בראייה ארוכת-טווח. אין רמז לכך בביקורת. מסכים אני שהחלופה של תהליך אוסלו גדושה קשיים, בעיות וסכנות. אולם לפי ניתוחי, הסכנות הצפונות בהמשך שליטה ישראלית על כלל שטחי ישי"ע גדולות עוד יותר; וניתן לפי הערכתי לצמצם את הסכנות הכרוכות בהקמה של מדינת פלשתינאית במרביתם של שטחי ישי"ע, תוך ריבוי התועלות לישראל מצעד כזה. כל הסבור אחרת אינו רשאי להסתפק בביקורת החלופה המוצעת על ידי, אלא חייב לבחון את החלופות האחרות ולהראות שיש טובה יותר, או רעה פחות, מאשר החלופה שאינה מקובלת עליו מראש. לשם כך דרוש לשקול את החלופות הן בראייה אופטימית הן בראייה פסימית, במקום הנטייה להעריך חלופות לא אהודות בצורה פסימית ולעומת זאת להפליג לאופטימיות יתרה בחיזוי התוצאות של החלופה האהודה. הביקורת לא עומדת בדרישות אלה. נכון, היא עומדת על

בדבר אפשרויות העתיד והיא החשש לפעולה בדרך נבואה המגשימה את עצמה: המשוכנע שאין שום סיכוי לצמצם עוינות ערבית לישראל יבחר בדרכי פעולה שאכן מחזקות עוינות ערבית לישראל, כאשר זו מוסיפה ומחזקת את דעתו ומביאה לתגובה נוספת המגבירה עוינות וכך הלאה. כדי למנוע מעגלי-שדים כאלה הכרחי להבין נכוחה את השילוב בין קשיחויות לגמישויות בעיצוב העתיד.

מכאן, שיש להעמיד למדינאות של ישראל יעד מרכזי דו-כיווני: **המדינאות של ישראל צריכה להיות מכוונת לצמצום העוינות של עמי ערב והאיסלאם נגד ישראל ויחד עם זאת להיערך לעמידה נגד עוינות כזאת.** לכך מכוון הסדר הקבע המומלץ.

ג. שלילת "תורת הדומינו"

הטיעון שוויתורים מצד ישראל יעודדו דרישה לווייתורים נוספים עוד ועוד, עד שנידחק לגבולות החלוקה ובכך נתקרב לחיסולה של מדינת ישראל, אינו אלא "תורת הדומינו" הפסולה, לפיה נפילה של כלי אחד מביאה בהכרח לנפילת כולם. דעה זו מוסיפה ומביאה למסקנת הסרק המסוכנת שמי שמתעקש על "הכל או לא כלום" יזכה בכל. יש בכך גם תמריץ למדיניות חסרת-תוחלת, מסוג פעולות ארצות-הברית בווייטנם, לפי ניתוחו החדש של מקינמרה.¹⁰

דוגמה מובהקת לתוצאה הסרק של דבקות ב"תורת הדומינו" הוא הטיעון שוויתורים של ישראל לפלשתינאים יביאו בהכרח להקצנה בקרב ערביי מדינת ישראל. מכיר אני בחומרת-הכוח של בעיית המיעוטים בישראל, אולם אין שום סיבה לקביעה שקיום מדינה פלשתינאית יגביר בהכרח דרישות אנטי-ציוניות, שכן רבה יותר ההסתברות שההתפתחויות במדינה הפלשתינאית יביאו רבים מערביי מדינת ישראל לרצון לא להידמות לה ולא להתקרב אליה. יתר על כן, קיום מדינה פלשתינאית עשוי דווקא לאפשר התמודדות טובה יותר עם בעיות המיעוט הערבי בישראל, כגון העמדת האפשרות לרוצים בכך להפעיל את זכות הבחירה במדינה הפלשתינאית, תוך ישיבת קבע בישראל.¹¹ יש קו שאכן אסור לעבור אותו בווייתורים, שמה הצד השני יראה אותם כהוכחה לחולשה יתרה, כמומחש בהסכמי מינכן קודם למלחמת-העולם השנייה. אך אין סכנה גדולה יותר לחשיבה אסטרטגית-רבית מאשר לימוד לא נכון מההיסטוריה.¹² הצעה שיש בה ויתורים המלווים בעמדה נחושה שלא להפליג ב"פשרות" מעבר ל"קו אדום" מוגדר ואמין והמלווה ביכולת מופגנת לעמוד נגד לחץ איננה בחזקת סימן לחולשה והזמנה לדרישות נוספות. ההפך הוא הנכון: יש בה כדי לשנות את העתיד בכיוון רצוי מבלי לפתוח פתח לנסיגות יתירות.

אכן, הצורך למנוע "התחלקות" לווייתורים יתרים בכוח ה"מומנטום", ללא קבלת תמורה ותוך יצירת רושם של נכונות לווייתורים ללא-סוף, משמש הנמקה נוספת להמלצתי לגבש הצעה להסדר קבע שיש בה ויתורים ממשיים ויחד עם זאת העמדת "קיר ברזל" נגד ציפייה לווייתורים נוספים.

כדוגמה לכך יכולה לשמש סוגיית "זכות השיבה". מציע

¹³ראה: David Pears, *Motivated Irrationality* (Oxford: Clarendon Press, 1984).

¹⁰ראה: Robert S. McNamara, *In Retrospect: The Tragedy and Lessons of Vietnam* (New York: Times Books, 1995).

¹¹ראה ספרי **אסטרטגיה-רבתי לישראל** (ירושלם: לים: אקדמון, 1989), פרק כ"א.

¹²ראה Ernest R. May, *"Lessons" of the Past: The Uses and Misuses of History in American Foreign Policy* (New York: Oxford University Press, 1972).

סכנות הצפונות בתהליך אוסלו, שגם אני ער להן; אך אין זה סותר את הערכתי שבין כל החלופות הקיימות תהליך אוסלו הוא הרע במיעוטו, בתנאי שיתוקן לפי המוצע במאמרי.

ו. אל-יתהדר טקטיקאי כאסטרטג

ה ציונות הנה מהפכה בהיסטוריה השואפת לעצב את העתיד ארוך-הטווח של העם היהודי ושל מדינת ישראל. לכן, חשיבה אסטרטגית-רבתי ישראלית חייבת להשתדל ולהביא בחשבון טווחי זמן ארוכים ככל הניתן, נאמר עד 50 שנה, בין ריבוי הישגי צאן ברזל מצד אחד, ומניעת "בכי לדורות" מצד שני.

נכון, רבים אירועי ההפתעה ושינויי המגמה בעולם בכלל ובמזרח התיכון בפרט, אך אין בכך כדי להקטין את ההכרח בשיקול הכרעות עיקריות בראייה ארוכת-טווח, בייחוד כשלא חסרות דרכים ושיטות לעשות כן.¹⁴

לכן, רק בעל מחשבה טקטית צרה, בור בשיטות התמודדות עם אירודאות, וחסר יכולת לעמוד בעמימות יותר על חשיבה ארוכת-טווח בגלל אירודאות העומדת מולה. ובוודאי שכאשר עומדות על הפרק הכרעות העשויות להשפיע רבות על העתיד ארוך-הטווח, מסוג הסכם עם הפלשתינאים ותהליך השלום, העדר שיקול ארוך-טווח אינו משגה מתודי בלבד, אלא מחדל מקצועי וחטא מוסרי. לחשיבה ארוכת-טווח נוכח אירודאות רבה, נחוץ ידע מקצועי רב. תובעני יותר מזה הוא ההכרח בסובלנות כלפי אירודאות ועמימות, הנוגד את האווירה "לוהטת" של דיון בסוגיות מדיניות בארץ, כמומחש בסגנון הביקורת של לברן על מאמרי.

ז. עקרונות להסדר הקבע

ע ל סמך הערכים והערכות המצב ולאחר השוואה של החלופות,¹⁵ הגעתי להמלצה שעל ישראל לגבש ללא דיחוי תפיסה להסדר הקבע עם הפלשתינאים, במקום להמשיך ולתת יד לתהליכים המאפיינים בהכרח "יתקופת" ביניים" ויוצרים מומנטום הפועל במידה רבה לרעתה של ישראל. עקרונות הסדר הקבע המומלצים נועדו לתת לפלשתינאים מדינה שיש סיכוי שתגיע ליחסים יציבים אתנו ויחד עם זאת לא תהווה סכנה עבורנו אם תנקוט קו אנטי-ישראלי. על הסדר הקבע עם הפלשתינאים לאפשר שינוי בכלל יחסי ישראל ומדינות ערב, בכיוון של צמצום העוינות והקטנת ההסתברות של מלחמות בעתיד.

לכן דרוש להציע הסדר קבע שיש בו משום "מסתעל-קריטיות" של הישגים עבור הפלשתינאים, כולל מדינה במרבית ישי"ע ומעמד בירושלים שאינו פוגע בערכי-יסוד שלנו.

מתנגד אני לחזרה לגבולות הקו הירוק, שכן הדבר פוגע עד היסוד בערכי הציונות וכרוך בסכנות ביטחוניות תמורות. אינני רואה אפשרות לקיים יישובים יהודיים במדינה הפלשתינאית. לכן, הצעתי להסדר קבע כוללת הקמה של מדינה פלשתינאית בשני-שלישים של ישי"ע, בערך, וסיפוח של שליש משטחי יהודה ושומרון לישראל,

שבהם מרוכזים רוב היישובים ואין בהם אוכלוסייה ערבית מרובה; וכן הסדרים בירושלים כמפורט בהמשך.

נוסף על מה שכבר נאמר, תגובתי לביקורת נגד הצעה זו ניתנת לסיכום כלהלן:

- על הטיעון שהפלשתינאים לא יסכימו לפתרון קבע כמוצע על ידי, תשובתי היא שעל ישראל להציע מה שבא בחשבון מבחינתה, ולגייס להצעה זו תמיכה בינלאומית וערבית ככל שניתן. ההצעה של ישראל צריכה לכלול יסודות המקנים לה יתרונות רבים בראייה פלשתינאית, כולל הכרה בזכותם למדינה ולמעמד בירושלים וכן סיוע כלכלי רב. עם זאת, יש להכין צעדים מאוד לא נעימים לפלשתינאים במידה שישרבו להצעה. תוך משא-זמתן עיקש נציע את אשר אנו מוכנים לתת והצד השני יקבל או יסרב, תוך היערכות מצדנו גם לתשובה שלילית של הפלשתינאים, בצורה שתשאיר פתח להסכמה פלשתינאית להצעה הישראלית בשלב מאוחר יותר, אך ללא ויתורים משמעותיים מצדנו בצורת "הסדרי ביניים" קודם להסכמה פלשתינאית להסדר הקבע.

- כמובן שהסדר הקבע מותנה בשינוי האמנה הפלשתינאית, אך לא זה העיקר. לא מעניין מה חושבים ומה אומרים מנהיגים כיום, אלא מה תהיה הדינמיקה הפנימית של המדינה הפלשתינאית בעתיד. סבור אני שהקמת מדינה פלשתינאית כמוצע עשויה לכוון את המרץ הפלשתינאי בכיוון שאינו אנטי-ישראלי, מה עוד שישראל תפעיל תמריצים חיוביים ושליליים מתאימים.

- נכון, חושב אני שמדינה פלשתינאית תזרו תמורות במזרח התיכון, כולל רדיקליות. אולם לפי הערכתי את התהליכים במזרח התיכון, תמורות אלה תבואנה ממילא. כך, למשל, ערב הסעודית איננה יציבה, עם מדינה פלשתינאית או בלעדיה. לכן, הצעתי היא שישראל תכיר את המגמות במזרח התיכון ותשתדל "לרכוב" עליהן במקום לרוץ אחריהן.

- בספרי **אסטרטגיה-רבתי לישראל**,¹⁶ הצעתי "לפעול למימוש הפיכתה של ירדן למדינה פלשתינאית תוך הסכם עם הפלשתינאים על הסדר רב-ממדי וגמיש ביהודה, שומרון וחבל עזה", כולל צירוף חלקים מישי"ע למדינה הפלשתינאית. מעולם לא הצעתי "לפתור" את הבעיה הפלשתינאית בירדן בלבד, שהוא רעיון סרק. לו בזמנו היו פועלים לפי מרשם זה, יכלה ישראל לספח חלק גדול יותר של ישי"ע. אך במצב שנוצר מאז, יש להשאיר את עתיד היחסים בין המדינה הפלשתינאית לממלכת ירדן פתוח, תוך ניצול הזדמנויות אם וכאשר תבואנה, בכפוף להקפדה על קיום הסכם השלום עם ירדן.¹⁷

- אני רואה את ישראל כמדינה חזקה. לכן אינני חושש מהמדינה הפלשתינאית, גם אם תחזיר פליטים לרוב (דבר שהסתברותו נמוכה). שכן נוכח ישראל חזקה תכוון המדינה הפלשתינאית את מרצה בכיוונים אחרים. יתר על כן, דווקא פעילות של המדינה הפלשתינאית כלפי מדינות ערביות תקטין מאוד את החשש לפעולה ערבית משותפת נגד ישראל ותרחיב את תחום התמרון הפתוח לישראל.

¹⁴ כמוצג במאמרי Uncer- tainty: Coping With It and With Political "Feasibility", in: Hugh J. Miser and Edward S. Quade, eds **Handbook of Systems Analysis: Craft Issues and Procedural Choices** (New York: North Holland, 1988), pp 247-281.

¹⁵ מלוא הניתוח יוצג במ **דינאות לישראל**, שם.

¹⁶ שם, עמ' 297; הצעה זו חוזרת גם בספרי **תזכיר לראש-הממשלה: א. מצב האומה**, שם, עמ' 156 ואילך.

¹⁷ ראה "תרחיש משבר בירדן", בספרי **מצב האומה**, שם, עמ' 9-158.

ה. עתיד לירושלים

ומשתנות. לכן, כדאי גם כדאי לוותר על מרכיבים "קשים", מסוג שליטה בשטחים, אם תמורתם יש סיכוי של ממש לירידה ניכרת ברצון הצד שכנגד לצאת למלחמה. זאת, כאמור, בתנאי שהביטחון לא יהיה תלוי בעיקרו ב"כוונות טובות", שבמזרח התיכון חובה לשאוף אליהן אך אין לסמוך עליהן.

לו הייתי סבור שהקמה של מדינת פלשתינאית במרבית ישי"ע פוגעת ממשית ביכולת המלחמה של ישראל, לא הייתי תומך בהסכמי אוסלו. אך המדינה הפלשתינאית, כשלעצמה, איננה מהווה סכנה אסטרטגית לישראל. שכן חולק אני על הטענה שלא נוכל למנוע מהמדינה הפלשתינאית להיפך לסכנה כזו. הסדר הקבע חייב לכלול הגבלות חימוש עם פיקוח מתאים, כאשר הפגנת נכונות של ישראל לפגוע במדינה הפלשתינאית באם תפר התחייבויות אלה תשמש הרתעה מספקת, מה עוד שבמקרה הצורך לא נתקשה להשמיד אמצעי לחימה כבדים במידה שיצטברו במדינה הפלשתינאית.

הסכנה האסטרטגית האמיתית הכרוכה בהסכם עם הפלשתינאים נובעת מאפשרות של התקפה מהמזרח, נאמר בעוד 10 שנים ויותר. אני מתייחס לסכנה זו ברצינות רבה מאוד. לכן מתנגד אני לתפיסה המבססת את ביטחונה של ישראל כלפי מזרח על בלימה בבקעת הירדן או ברכסי יהודה ושומרון, שכן אין בכך מענה מספיק לאויב הבא לתקוף אותנו בכוחות גדולים, או פועל נגדנו בדרך "התשה" תוך ריכוז כוחות מעבר לירדן. במקום לסמוך על בלימה, ישראל צריכה להשמיד כל כוח עוין של ממש המתקרב לבקעת הירדן עוד בהיותו ממזרח. לשם כך, דרושה תורת לחימה חדשה (דבר הכרחי גם מסיבות אחרות, כגון האפשרות שמלחמה עתידית תיפתח במכת פתע של טילי קרקע-קרקע בעלי טווח בינוני וארוך, שתשבש את גיוס המילואים.¹⁹

עיקרה של תורת מלחמה הדרושה כלפי מזרח, הניתנת למימוש תוך עשר שנים, כוללים:

- יכולת השמדה של כוחות אויב ממזרח לפני הגיעם לבקעת הירדן, על-ידי אמצעי לחימה מרחוק וכן בעזרת שערי-פריצה דרכם תוכל ישראל להזרים שריון רב, ללא הסתמכות על בלימה בשטחי יהודה ושומרון.
- יכולת פגיעה רב-ממדית בעומק של אויב-בכוח, לצרכי הרתעה ו"שבירת כושר לחימה", ללא הכרח בתפיסת שטחים.
- הגנה מוגברת על העורף, בעזרת מערכת ה"חץ" או תחליפים, וכן הרתעה מסיבית, יחד עם יכולת ספיגה וכושר הפעלת צה"ל גם במקרה של שיבוש העורף.
- נכונות ויכולת לפתוח, בליט ברירה, במלחמת מנע.
- שימור וחיזוק הדימוי של "יציבת שמשון", שבה כל פגיעה קיומית בישראל תביא להרס התוקפן וכל התומך בו, ותהיה בחזקת אסון חמור לכלל המזרח התיכון.
- הבהרה אמينة למדינות השכנות שישראל שואפת ליכולת הגנתית על עדיה, עם צעדים בוני-אמון גם בתחומים הצבאיים.

כאמור, מסכים אני להערתו של לברן שאין לסמוך על ששק חדש עד שלא יוכיח את עצמו. כפי שציניתי במאמרי: בעתיד הנראה לעין ועד שטכנולוגיות עתיד יוכיחו את

מסכים אני עם אריה סתיו שקיימת סכנה קיומית לישראל בטווח הארוך,¹⁸ אלא שמסקנתי שונה. כפי שכבר הסקתי: על ישראל לעשות כל אשר ביכולתה לצמצם את העוינות הערבית לישראל, בתנאי שנשמור על יכולת לעמוד נגד עוינות כזאת אם בכל זאת תימשך ותסלים.

על מנת לנסות ולהשפיע על כלל ההתייחסות של מנהיגי ערב ועמיהם (והאיסלאם) כלפי מדינת ישראל והציונות, דרוש להגיע לפתרון מוסכם ככל הניתן בסוגיית ירושלים. הוא הדין גם בגלל הצורך לתת לפלשתינאים משה קריטית של הישגים. דחייה בנושא ירושלים סופה להחריק את הבעיה, תוך עידוד תהליכים שנשלם עליהם ביוקר בעתיד, ואין כפרשה המבישה מכל הבחינות של ההפקעה בירושלים במאי 1995 כדי להמחיש זאת.

לכן, גם בנושא ירושלים מציע אני לגבש הצעה לפתרון קבע שיש סיכוי שיתקבל על דעת מרבית מדינות ערב וגם על דעת הפלשתינאים, ועם זאת ישמור על הערך היהודי-ציוני המרכזי של ירושלים המאוחדת כבירתה של ישראל וכתנונה לריבונות ישראל.

לשם כך דרושה "אדריכלות סמלית" שתמציא סמלים שאין בהם פגיעה במעמד של ירושלים מבחינה ישראלית והנותנים עם זאת סיפוק והישגים לצד שכנגד. למשל, הנפת דגלים נוספים ונוכחות סמלית פלשתינאית ומוסלמית אינה פוגעת כהוא זה במעמדה של ירושלים המאוחדת כבירתה של מדינת ישראל.

הוא הדין ביחס ליצירתיות משפטנית. בריסל היא הבירה הבלתי-מעוררת של בלגיה ונתונה לריבונותה המלאה; ועם זאת היא משמשת אחת משלוש הבירות של האיחוד האירופי; למרות ההבדלים הגדולים בין אירופה למזרח התיכון, ממחיש הדבר שאין כאן סתירה לוגית הכרחית. בדומה לכך, אין סתירה הכרחית בין היותה של ירושלים בירתה של מדינת ישראל ובריבונות ישראל (מעדיף אני את המושג "שלטון-על", שכן המושג "ריבונות" הולך ומתיישן) לבין מיקום של מספר גופי ממשל תרבותיים וחינוכיים פלשתינאיים ושל "נציבים" בירושלים, וגם מוסדות לנושאים מוסלמיים מטעם מדינות ערב. בדומה לכך, אין שום פגיעה במעמדה של ירושלים מבחינה ישראלית בקביעה שתושבי העיר הרוצים בכך ישתתפו בבחירות במדינה הפלשתינאית ויהיו אזרחיה, תוך זכות לישיבת קבע בירושלים.

ט. תורת מלחמה לעידן שלום

מסכים אני שלא נכונות לעמוד במלחמות אין קיום לציונות ולמדינת ישראל. אינני סבור שהסכם שלום, ולו גם כולל, מבטיח שלום באזור מסוג המזרח התיכון. לכן מתנגד אני לויתורים מצד ישראל שיש בהם כדי לפגוע ממשית ביכולת המלחמה שלנו.

עם זאת, רק ראייה טקטית פרימיטיבית כוללת בחבילת הביטחון הלאומי מרכיבים "חומריים" בלבד, מסוג שליטה בשטחים. עם כל חשיבותם של מרכיבים "חומריים", "כוונות" הן מפתח להתנהגות למעשה, גם אם הן "רוכות"

¹⁸ במאמרו "ארץ כי אביא עליה חרב...", נתיב, 3/95.

¹⁹ כמוזכר במאמרו הנוכח של אריה סתיו.

עצמן הלכה למעשה, זקוקה ישראל לשערי פריצה מזרחה גם משטחי יהודה ושומרון לצורכי הרתעה והכרעה, עם הכנות מראש שיאפשרו הפעלה מהירה אם תישקף סכנה (עמ' 42).

לכן, הסכמי שלום יחייבו הגדלה ניכרת של תקציב הביטחון, כולל מו"פ ביטחוני, שכן יהיה צורך לקיים את תורת הלחימה הנוכחית ולחזקה, ועם זאת להגיע ליכולת הפעלה של תורת מלחמה חדשה, דבר המחייב משאבים רבים. לכן טעות היא לרמוז כאילו שלום יביא ל"פרות" בצורה של צמצום תקציב הביטחון, שכן ההפך הוא הנכון. אך כאמור, הכרחי ללוות את חיזוקה הצבאי של ישראל בצעדים בנוי אמון עם מדינות ערב לא-עוינות, דבר הניתן להיעשות בתנאי שנהיה יצירתיים ונתגבר על מספר "לאוויס" שהיו הכרחיים בעבר.

בכפוף לפיתוח של תורת לחימה חדשה ולמימושה, על הסידורים הכרוכים בה בשטח, מסקנתי היא שאין בהסכם הקבע כמוצע כדי לסכן את ביטחונה האסטרטגי של ישראל. בכך מתמלא תנאי הכרחי להתקדמות בכיוון המומלץ, בניגוד לדעת המבקרים.

י. סוגיית הטרור

ורשה לי לצטט קטע משיחה עם אחד מראשי הממשלה של ישראל. הוא אמר, בגילוי לב ובוננות הראויים לשבח: "יחזקאל, אני אוהב לשמוע אותך, מה עוד שאני נאלץ להסכים לרוב הדברים שאתה אומר. אך, אגא, אל תבוא אלי יותר מפעם בחודשיים – שכן אתה מדבר בצורה קרה על מה שעושה אותי להיסטרי".

מצטער אני, אך חשיבה אסטרטגית-רבתי חייבת להיות "קרה" גם – ודווקא – כאשר דנים אנו בדיני נפשות. על אף הכאב הצורב הכרוך בטרור, אסור בשום פנים ואופן לקבוע את המדיניות המרכזית של ישראל על פיו. הציונות היתה, וחיבת המשיד ולהיות, "תובענית" ורב-עוז, תוך נכונות לשלם מחיר כואב למען הבטחת עתידו של העם היהודי בארץ-ישראל. לא הייתי ממליץ לוותר על מדיניות ההתיישבות בלב יהודה ושומרון בגלל טרור, לו היתה מדיניות זו נראית לי דרושה בראייה ארוכת-טווח של מימוש הציונות. בדומה לכן, רואה אני כפסולה דרישה לשנות את מדיניות אוסלו בגלל טרור. תמה אני שאנשים הדוגלים בתורת ציונות פעילה, שגם אני תומך בה בדרכי, נאחזים במחיר הכרוך בה כהנמקה לשנות מדיניות בעלת משמעות קיומית ארוכת-טווח.

נכון, טרור גורם לטראומטיזציה, נושא שאני ער מאוד לסבל ולסכנות הצפונות בו,²⁰ אולם ניתן להתמודד עם טראומטיזציה בדרכים רבות, שאין ביניהן לבין "כניעה"

בדרך של שינויי מדיניות ולא כלום. הוא הדין במיוחד כאשר השפעת הטרור על תוחלת החיים מתקרבת לאפס, בהשוואה לתאונות דרכים למשל. "סיכון" הוא חלק בלתי-נפרד של החיים שעל ממשל לעזור ולטפל בו בצורה רציונלית ובהבנה פסיכולוגית כאחת, אך ללא הכפפת מדיניות לסוגי סיכונים קטנים בגלל היותם דרמטיים.²¹

בוודאי שיש להכות בטרור ולנסות למנועו. אכן, נוטה אני לדעה שהקמה של מדינה פלשתינאית בעלת כושר פעולה, מצד אחד, וחשופה מאוד לצעדי המרצה וענישה מצד ישראל, מצד שני, תביא לאחר תקופת מעבר לריסון הטרור הבא ממנה. אך לא זה השיקול המכריע בקביעת המדיניות מעצבת-העתיד של ישראל.

אוסף ואציין שיש באמתחתי תרחישים של טרור אפשרי שיש בו משום סכנה של ממש לישראל, אלא שתרחישים אלה אינם תלויים בקיומה או באי-קיומה של מדינה פלשתינאית,²² אך זה נושא לדיון אחר ולא דווקא בפומבי. אוסיף כאן רק הערה אחת החשובה לענייננו: ייתכן מאוד ששינויי מדיניות בגלל טרור דווקא יעודדו הסלמה קשה בו, וזה נימוק נוסף שלא לשנות את תהליך אוסלו בגלל הטרור, ועל הוגי-מדיניות רציניים גם להימנע מלהציע זאת ובכך "להזמין" ולהמריץ טרור נוסף וגם מתגבר.

יא. נוכח הכרעות כואבות מאוד

ישראל מצויה כיום במצב טוב. מן הראוי לנצל מצב זה לניסיון רציני להשפיע על העתיד בכיוון של הרגעת הסכסוך הערבי-ישראלי, גם אם אי-היציבות במזרח התיכון רבה ועלולה לערער כל הסכם. לדעתי, ניתן להתקדם בכיוון זה תוך ריסון הסיכונים, בתנאי שלא ננהג בדרך של "טירוף מערכות", כביטוי הקולע של אריה סתיו במאמרו שהוזכר. אלא שלפי הערכתי "טירוף מערכות" מאפיין, במידה זו או אחרת, את כל גורמי הממשל והפוליטיקה בישראל, כולל את העומדים על "הכל" ביש"ע לא פחות מאשר את המוכנים לסגת לקו הירוק.

מחשבה יוצרת תוך נכונות לבדיקה מתמדת של השקפותינו אנו, יחד עם יכולת הגותית להתמודד עם מורכבות ואי-ודאות, וכושר נפשי להגיע למסקנות למרות התלבטויות קשות, זו חובתם של המתיימרים לעסוק ברצינות בבעיות היסוד של ישראל. חובה נלווית היא להשתחרר מדבקות ב"קונצפטים" קפואים תוך ביקורת עיוורת של עמדות נוגדות. מקבל אני על עצמי חובות אלה כמיטב יכולתי. יורשה לי להמליץ על כך גם לבעלי הביקורת! ■

²¹ בסוגיה זו, הנדונה בספר "רות מקיפה, ראה למי של: Netherlands Scientific Council for Government Policy, Sustained Risks: A Lasting Phenomenon, (The Hague: Scientific Council for Government Policy, 1995).

²² ראה ספרי מדיניות מטורפות: פנטזים וט"ר ורו כבעיה ביטחונית (תל-אביב: הוצ' מער-כות, 1973), שלצד לא התיישן כלל.

²⁰ ראה יחזקאל דרור, "ישראל בטראומות תה" לוד", מדינה, ממשל ויחסים בינלאומיים, מס' 37, חורף תשנ"ג, עמודים 9-29.

"רעות אמת פירושה להתבונן בעבודת ידיד בעיני אויב".

קינלידזה עלי סלבי
(הוגה מדיני עות'מני בן המאה השש-עשרה)